

Окупаційна газетка “Нове життя” надрукувала 7 березня 1942 року вирок польового суду, за яким розстріляно 5 чоловік, у тому числі Якилину Медведовську з міста Старокостянтинова, котру звинувачували у ворожому ставленні до німецької влади, без будь-яких коментарів.

Вражають жорстокістю методи катування жителя села Волиця-Керекешина Степана Івановича Абрамчука. Весною 1943 року йому наказали підводою везти до Острополя зброю. Вважаючи, що за ним немає ніякого контролю, Степан на піддорозі випряг коней і повернувся додому. Через кілька днів у село прийшли поліцаї і забрали Абрамчука у старокостянтинівську жандармерію. Тут йому викололи очі, відрубали пальці, а потім застрелили.

Людей виснажували рабськими роботами. Старокостянтинівець П. С. Борисюк згадує, як окупанти зганяли жителів навколишніх сіл на залізничний роз’їзд Пасічна вантажити чорнозем у вагони для відправки в Німеччину. На роз’їзд землю звозили возами, а тут по трапу кошиками і відрами завантажували у вагони. Зрозуміло, що така робота була важка, непосильна. Під час однієї з таких операцій холодної осені 1942 року наглядачі дали завдання до визначеного часу завершити завантаження вагонів, а самі заховалися у приміщення. Робота проходила мляво, ніхто не бачив їй кінця. Фашисти, які з’явилися на цьому об’єкті після обіду, побачили, що завдання у строк не виконується. Вишикували “вантажників”, зразу ж з’явилися охоронці з собаками. Кожний десятий робітник був взятий у заручники, а інших попереджено, що заручників розстріляють, якщо вагони не будуть завантажені до визначеного часу. Дивлячись смерті у вічі, “вантажники”, обливаючись потом, змушені були вклатися у строк. На цей раз обійшлося без жертв, але багатьох з цих “вантажників” відправлено на каторжні роботи в Німеччину.

Примусове відправлення молоді до Німеччини розпочалося з червня 1942 року. По 120—150 юнаків і дівчат забрали на підвельню працю з сіл: Великий Чернятин, Вишнопіль, Сахнівці, Воронківці, Пашківці, Остропіль, Мартинівка, Веснянка. Їх звозили в райцентр, а потім відправляли на станцію Антоніни.

Вже в перших листах до рідних невідьники розвінчували ворожу пропаганду про “райське життя” оstarбайтерів у Німеччині. Жителька села Губин Марія Кльов повідомляла: “Привезли нас на авіаційний завод, розмістили по бараках, огорожених металевією сіткою, поверх якої п’ять ниток колючого дроту. Охорона здійснювалась по периметру з собаками та нагайками. Працювали по 14—16 годин на добу”. 16-річну Галину Рибачок з Коржівки та ще вісім дівчат-односельців у 1943 році з колишніх військових казарм у Старокостянтиніві, де був збірний пункт, до залізничної станції вели через вишикуваний коридор охоронців з вівчарками. Галина згадує: “Під гарчання собак нас, як худобу, стали заганяти у вагони. У вагонах не було даже соломи. Матері плачуть, голосять, а німці, поліцаї з собаками, з автоматами і вівчарками їх відганяють. Собаки гарчать, готові розірвати. Під таким наглядом супроводжували до самого Перемишля. В дорозі навіть не давали води. Коли ішов дощ, через вікно підставляли чашечки під дах вагону, збирали в них дощову воду і так закрюплялися нею”. Галині і ще трьом дівчатам з Коржівки — Насті Лисюк, Вірі Козлюк, Насті Білогривій — вдалося втекти, але до села добралися майже через два місяці лише Галина з Настею Лисюк.

Із Старокостянтинівського району було вивезено на каторжні роботи близько 6 тисяч чоловік, у тому числі із міста Старокостянтинова — 1082. У Німеччині невідьники були позбавлені найелементарніших прав, піддавалися жорсткій експлуатації, ставали предметом торгівлі на невідьницьких ринках. Про це вони писали у своїх листах. Марія Гацюк із села Баглаї у липні 1943 року розповідала батькам: “Їсти варять капусту з черв’яками, то не могу їсти, сиджу голодна. Спайте як можете Ніну, щоб не їхала, бо пропаде”. З цього ж села Надія Поганець

9 вересня 1942 року писала: “Як би була рада побачити зі своєї сторони ворону або горобчика, то й легше було б на серці. Дуже жалко, що тут треба пропадати”. Із села Орівівка Ганна Арсенюк 29 серпня 1943 року писала: “Тепер я, мамусю, живу на чужині. Чого мене, ненюко, малою не втопила, чого мене на світ пустила, щоб я так бідила? Сяду біля столу, у вікно дивлюся, як згадаю про вас всіх, то слюзями заллюся. Згадай мене, мамусю, ложечки помивши, бо я тебе згадую, не ївши, не пивши”.

З Красносілки Мазяр Таїсію, Романюк Марію, Канарик Олену, Семенюк Марію, Ковтун Ганну, Зайчук Ольгу, Матвійчук Євдокію, Фурман Тодосію називали між собою “мартинівцями”, бо вони працювали на заводі “Мартинверк”. Ці тендітні вісімнадцятирічні дівчата змушені були по 8—10 годин працювати в гарячому цеху біля печі з розплавленим металом, розвантажувати цеглу, колотити бетонний розчин. І мали за день буханець хліба на всіх.

Слюзи і печаль вчуваються в кожному листі сімнадцятирічної Євгени Овчарської зі Старого Міста, які вона писала рідним з неволі. Не судилося дівчині повернутися до родини, померла на каторжних роботах в далекому Одерберзі. Жахом сповнюється серце, коли слухаєш розповідь старшої сестри Надії Полупан — Ганни Степанівни, яка з палаючого заводу винесла напівмертву обуглену Надію. Мученицькою смертю загинув старокостянтинівець Євген Няньченко. До 1943 року він переховувався від вивезення на каторжні роботи до Німеччини, та якась пішла душа розвилася в гестапо. Хлопця заарештували. Він мужньо тримався у катівні, на запитання, чому відмовляється їхати, заявив: “Не поїду до Німеччини виготовляти порох проти батька, який воює на фронті”. Озвірілі фашисти кинули хлопця у вольєр, і собаки його роздерли.

Лютували окупанти, гнали старокостянтинівців на каторжні роботи, на тортурі, на смерть. Та наші люди не корилися ворогу. Прості селяни, часто далекі від ідеології, ризикуючи власним життям, надавали допомогу військовополоненим, партизанам, підпільникам, єврейським сім’ям у гетто. Вже у перші місяці війни, коли в районі з’явилися воїни, які виходили з оточення, втекли з полону, за якими встановлювався суворий нагляд, жителі району давали їм притулок. У кожному селі були так звані приймаки. Багато з них залишилися у нашому краї, створили сім’ї.

І хоч фашисти вдавалися до найжорстокіших репресивних заходів, жителі району всіляко допомагали партизанам. Мешканці сіл Андронівка, Пеньки, Скородки, Драчі, Лажева, Ілляшівка, Самчики мали тісні зв’язки із загонами партизанського з’єднання С. А. Ковпака, які заходили в район Острополя, допомагали месникам продуктами, одежею, інформували про дислокацію військових частин окупантів.

З наближенням радянських військ до краю фашисти ще лютіше знущалися над мирним населенням. На початку березня 1944 року розпочалася Проскурівсько-Чернівецька наступальна операція. Німецькі війська намагалися закріпитися на лінії Любар-Шепетівка і стали масово примусово гонити населення на копання окопів, траншей. Люди працювали в надзвичайно важких умовах, їх підганяли, били, цілими днями над їх головами гарчали вівчарки, а за найменшу непокору — розстріл. Саме тут загинуло багато населення з Мартинівки, Махаринець, Коржівки, Вишнополя, Чорної та інших сіл. У селах Чорна, Вишнопіль, Мартинівка, де планувалося провести лінію оборони, місцеве населення за наказом німців виселялося з власних осель. Оскільки боїв не було до березня, деякі селяни стали повертатися додому, за що були розстріляні.

Відступаючи, ворог шалено оборонявся, завдавав бомбових ударів по радянських військах, по селах, грабував населення. У Підгірному забрали автомашину, 12 возів, 40 коней, 63 корови, знищено млин. У Сахнівцях зруйнували приміщення школи, сільради, три свинарники, два корівники, конюшню, 12 хат, два